

De Veldleeuwerik van talrijk naar schaars

Arend van Dijk, Fred Hustings,
Henk Sierdsema & Theo Verstrael

De tijd dat de Nederlandse graslanden vergeven waren van Veldleeuweriken is voorbij. In de jaren zeventig was de Veldleeuwerik nog een zeer talrijke soort, waarvan de aantallen broedparen in Nederland alleen overtroffen werden door die van Huismus en Merel (Teixeira, 1979). Momenteel is het de vraag of de Veldleeuwerik nog figureert in de top vijftien van talrijkste broedvogels: het is een van de verliezers. De soort is op veel plaatsen zo zeldzaam geworden dat de zang tijdens een fietstocht op mooie voorjaarsdagen urenlang niet te horen is.

Aantalsontwikkeling 1984-1995

Om met het goede nieuws te beginnen: Veldleeuweriken weten zich goed te handhaven op de meeste grote open heidevelden (fig. 1). Op de Veluwe en in Drenthe, waar de meeste proefvlakken op heidevelden vandaan komen, zijn de aantallen Veldleeuweriken gedurende 1984-1995 stabiel gebleven, met misschien een lichte neiging tot toename. Uit Noord-Brabant en Noord-Limburg is minder informatie voorhanden.

Het slechte nieuws is dat de Veldleeuwerik in alle andere landschapstypen zeer sterk in aantal afgenomen is. In de duinen waren de aantallen binnen vier jaar na de start van het BMP (zie kader 1 op p. 84) al gehalveerd. De afname heeft daarna wat minder hard doorgezet, maar het resultaat ligt er niet om: in twaalf jaar tijd zijn de duinen meer dan 60% van hun Veldleeuweriken kwijtgeraakt.

Het verhaal in open agrarisch cultuurland is vrijwel eender. De afname is hier wat geleidelijker gegaan dan in de duinen, maar het resultaat is navenant droefgeestig. In de open graslanden is binnen de relatief korte looptijd van het BMP ongeveer de helft van de Veldleeu-

weriken verdwenen. Hetzelfde geldt waarschijnlijk voor het open bouwland.

Landelijk liggen de aantallen Veldleeuweriken momenteel aanzienlijk lager dan bij de start van het BMP. De geringe toename die op heidevelden geconstateerd is, staat in geen verhouding tot de enorme afname in de agrarische gebieden en in de duinen. Dit geldt ook voor gebieden met een hoge component (voor Veldleeuweriken geschikte) heidevelden, zoals Drenthe. In deze provincie is het aantal territoria minimaal gehalveerd.

Habitatfactoren

De aantalsontwikkeling van de Veldleeuwerik in Nederland kan tot op grote hoogte verklaard worden door habitatveranderingen in de broedgebieden, al zullen factoren buiten de broedtijd eveneens een grote rol spelen.

Veldleeuweriken op de heide voelen zich vooral gelukkig indien er weinig bomen zijn, de heide laag staat en er een geringe mate van vergrassing is. Wat dit betreft hebben ze het tij meegedraaid in de afgelopen jaren. Op veel heidevelden, speciaal in Drenthe, zijn door terreinbeheerders namelijk maatregelen genomen om opslag en sterke vergrassing en verruiging tegen te gaan, bijv. door beweiding met koeien of schapen en door maaien. Al te intensief heidebeheer kan overigens verkeerd uitpakken.

In de duinen is al geruime tijd sprake van een proces van verruiging, waarbij struvelen en mossen de eertijds grazige vlaktes van het middenduin in bezit nemen. Infiltratie van voedselrijk water, het wegvallen van intensieve konijnenbegrazing en stikstofdepositie door 'zure regen' spelen hierbij een belangrijke rol (Cuperus & Verstrael, 1991). De oppervlakte voor Veldleeuweriken geschikte habitat is dan ook sterk afgenomen, vooral in de Hollandse duinen. Op de Waddeneilanden, waar verruiging minder speelt, is de soort echter eveneens afgenomen (o.a. Dijkse, 1996), zij het minder sterk.

De teloorgang in het open grasland is al geruime tijd aan de gang en is vooral te wijten aan het intensiveren van het grondgebruik. Graslandverbetering, waterpeilverlaging, intensieve bemesting, hoge begrazingsdruk, frequent maaien en gebruik van herbiciden en insecticiden hebben vrijwel overal geresulteerd in steriele groene grasmatten ('biljartlakens') waar Veldleeuweriken onvoldoende voedsel en goede nestgelegenheid vinden. De afname van de Veldleeuwerik op graslanden vindt een parallel in de afname van soorten als Zomertaling en Gele kwikstaart. Hoge aantallen Veldleeuweriken op grasland worden alleen nog gevonden in gebieden met extensief grondgebruik. Tegenwoordig is dat vrijwel uitsluitend het geval in gebieden met een (gedeeltelijk) beschermde status.

De situatie op bouwland is minder eenduidig. Schaalvergroting, omschakeling van traditionele gewassen zoals zomergranen en hakvruchten op maïs, en intensieve bemesting en gebruik van pesticiden en herbiciden zullen zeker een negatieve rol hebben gespeeld. De Veldleeuwerik is echter tot op zekere hoogte in staat zich aan te passen aan veranderingen in het broedgebied en vermoedelijk zijn lokale verschillen in o.a. intensiteit van bodemgebruik verantwoordelijk voor verschillen in trends.

Buitenland

In Zweden, Denemarken en Groot-Brittannië zijn broedende Veldleeuweriken net als in Nederland gedurende 1984-1995 gemonitord. In alle drie de landen is het een van de meest talrijke broedvogels van agrarisch cultuurland, met 1,3 miljoen paren in Denemarken, meer dan 700.000 in Zweden en 2,1 miljoen in Groot-Brit-

In de jaren zeventig behoorde de Veldleeuwerik nog tot één van de meest talrijke soorten in Nederland; inmiddels is de soort zo zeldzaam geworden,

dat zijn zang tijdens een fietstocht op mooie voorjaarsdagen op veel plaatsen urenlang niet te horen is (foto: A.C. Zwaga).

tannië. De aantallen broedende Veldleeuweriken zijn er in 1984-1995 licht afgenomen (10-20% afname, vooral in Zweden maar recent ook in Groot-Brittannië) of stabiel gebleven met een neiging tot lichte toename (Denemarken). In vergelijking met deze landen hebben de in Nederlands cultuurlandschap broedende Veldleeuweriken het er met een afname van omstreeks 40% veel slechter afgebracht. Dit kan niet los worden gezien van verschillen in agrarische praktijk. De Nederlandse boeren hebben het meest intensieve grondgebruik ter wereld, met o.a. de hoogste doses gif en mest per hectare. Wat Britse of Scandinavische ornithologen in eigen land intensief landbouwgebied noemen, valt in onze ogen vaak wel mee.

Toch is ook in deze landen wel degelijk sprake van een langdurige afname. De belangrijkste afname heeft er echter plaatsgevonden voor 1984, de start van het BMP in Nederland. Het langstlopende monitoringproject, in Groot-Brittannië, registreerde vooral in de eerste helft van de jaren tachtig een sterke afname, na een periode met relatief stabiele aantallen gedurende bijna twee decennia. De huidige Britse aantallen bevinden zich ruwweg op de helft van die in de jaren zestig.

In Zweden en Denemarken is medio jaren zeventig begonnen met landelijke broedvogelmonitoring en in beide landen is de broedpopulatie afgenomen met ongeveer 30%.

Historische telreeksen in Nederland, verzameld door SOVON, maken duidelijk dat de afname ook in ons land al lang aan de gang was voordat het BMP begon. Dit geldt in ieder geval voor de graslandgebieden. Het is aannemelijk dat al in de jaren zestig sprake was van een afname; deze heeft zich in de jaren zeventig en tachtig doorgezet, zodat de huidige stand wellicht nog geen 10% bedraagt van die rond dertig jaar geleden (fig. 2). Ook op de lange termijn gezien behalen de Nederlandse Veldleeuweriken dus slechtere resultaten dan hun Britse of Scandinavische soortgenoten.

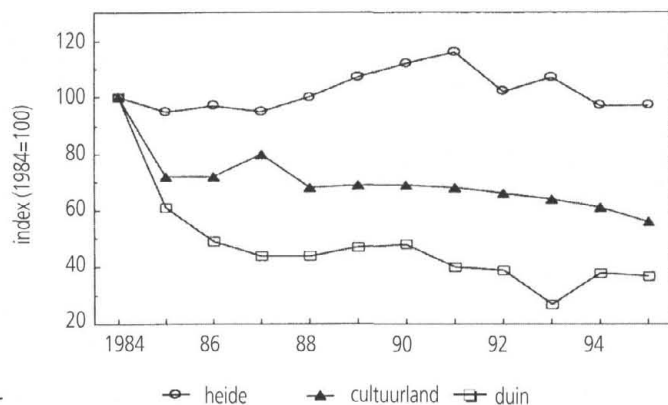

Fig. 1. Aantalsontwikkeling Veldleeuwerik in Nederland in heide, agrarisch cultuurland en duingebied (index, waarbij situatie in 1984 op 100 is gesteld).

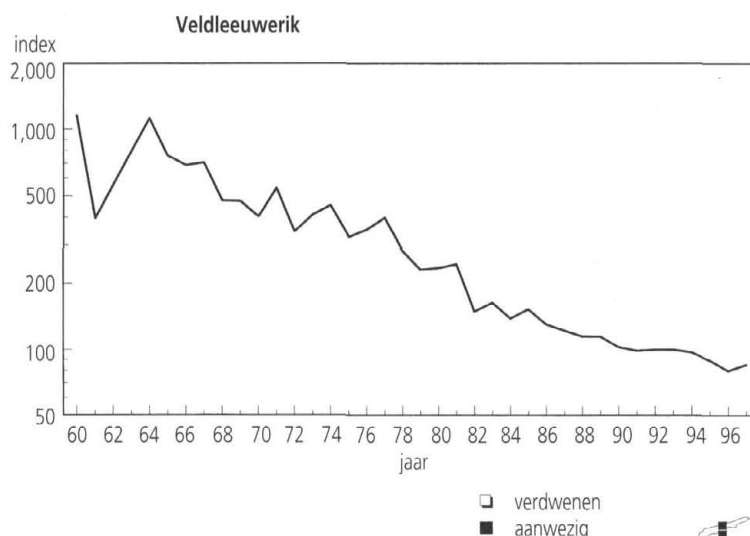

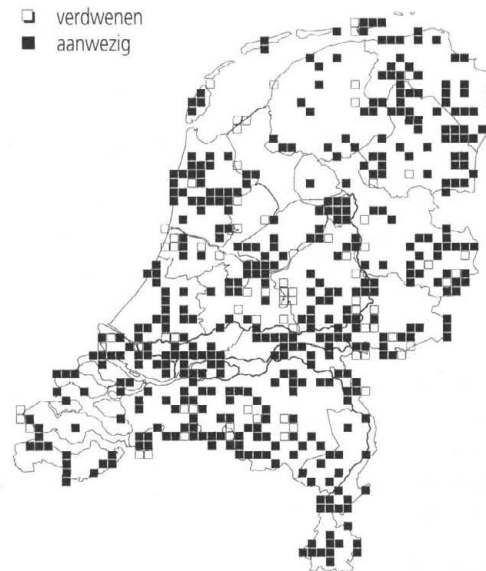
Fig. 2. Aantalsontwikkeling Veldleeuwerik in Nederland van 1960 tot 1997.

Fig. 3. Het vertrouwde geluid van zingende Veldleeuweriken is ten opzichte van het vorige atlasproject, ca 25 jaar geleden, op veel plaatsen verdwenen, zoals de eerste resultaten

van het nieuwe atlasproject laten zien. De witte gebieden zijn nog niet geïnventariseerd; voor deelname aan het project kan men zich wenden tot SOVON (kader 1 op p. 84).

Atlasproject

Het voorgaande betreft steeds gegevens over trends in de tijd, op basis van steekproeven. Momenteel is vogelend Nederland zeer druk bezig met een nieuw atlasproject voor broedvogels. De gegevens uit het eerste inventarisatiejaar, 1998, laten zien dat er inderdaad ook al hele atlasblokken leeg zijn, blokken die bij de eerste broedvogelatlas uit de jaren zeventig nog volop Veldleeuweriken te zien gaven. Dit voorlopige resultaat is te zien in figuur 3. Na afsluiting van dit nieuwe project, na het broedseizoen van het jaar 2000, zullen we het allemaal precies weten. Zeker is dat het niet goed gaat met de Veldleeuwerik.

Literatuur

Dijk, A.J.van, F. Hustings, H. Sierdsema & T. Verstrael, 1997. Broedvogel Monitoring Project, jaarverslag 1994-1995. SOVON-monitoringsrapport 1997/03. SOVON, Beek Ubbergen.

A.J. van Dijk, F. Hustings & H. Sierdsema
SOVON
Rijksstraatweg 178
6573 DG Beek-Ubbergen

T. Verstrael
CBS
Thans Rijkswaterstaat